

**ZAMONAVIY STOMATOLOGIYADA KARIYES KASALLIGINI
DAVOLASH USULLARI VA IBN SINO TAVSIYALARINING
AHAMIYATI**

Qamariddinzoda Fotimabonu Qamariddinovna

Zarmed Universiteti 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar

Maxmudov G. A

Zarmed universiteti stomatologiya kafedrası mudiri

Annotatsiya: Mazkur maqolada kariyes kasalligining kelib chiqish sabablari, zamonaviy stomatologiyada qo'llanilayotgan davolash usullari hamda buyuk alloma Abu Ali ibn Sinoning kariyes profilaktikasi va davolashga oid tavsiyalarining ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot davomida kariyesning bosqichlari, diagnostika usullari, plombalash, remineralizatsiya, lazer texnologiyalari kabi zamonaviy davolash metodlari tahlil qilindi. Shuningdek, Ibn Sinoning og'iz gigiyenasi, to'g'ri ovqatlanish va tabiiy davolash haqidagi qarashlari bugungi stomatologiya bilan qiyosiy o'rganildi. Tadqiqot natijalari Ibn Sino tavsiyalarining hozirgi davr stomatologiyasida ham muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Kariyes, stomatologiya, davolash usullari, profilaktika, remineralizatsiya.

Kirish

Kariyes bugungi kunda eng keng tarqalgan stomatologik kasalliklardan biri hisoblanadi. Ushbu kasallik tish qattiq to'qimalarining yemirilishi bilan xarakterlanadi va vaqtida davolanmasa, pulpit, periodontit hamda tish yo'qotilishiga olib kelishi mumkin. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, aholining katta qismi hayoti davomida kariyes bilan kasallanadi. Ayniqsa, bolalar va o'smirlar orasida kariyesning uchrashi dolzarb muammo bo'lib qolmoqda.

Zamonaviy stomatologiyada kariyesni davolashning innovatsion usullari ishlab chiqilgan bo'lib, ular kasallikni dastlabki bosqichda aniqlash va samarali davolash imkonini beradi. Shu bilan birga, Sharq tabobatining buyuk namoyandasi Abu Ali ibn Sino o'zining Tib qonunlari asarida tish kasalliklari, ularning oldini olish va davolash usullari haqida qimmatli fikrlarni bildirgan. Ibn Sino gigiyena, me'yoriy ovqatlanish va tabiiy vositalardan foydalanishni asosiy profilaktik choralar sifatida tavsiya etgan.

Mazkur maqolaning maqsadi — kariyes kasalligini zamonaviy stomatologik usullar asosida davolash hamda Ibn Sino tavsiyalarining ilmiy va

amaliy ahamiyatini qiyosiy tahlil qilishdan iborat. Kariyes kasalligining rivojlanishida insonning turmush tarzi va ovqatlanish odatlari ham muhim ahamiyatga ega. Tez-tez shirin mahsulotlar, gazlangan ichimliklar va uglevodlarga boy oziq-ovqatlarni iste'mol qilish og'iz bo'shlig'ida kislotalik muhitini kuchaytiradi. Natijada tish emali asta-sekin yemirilib boradi. Ayniqsa, kechki payt tishlarni tozalamasdan uyquga yotish kariyes rivojlanish xavfini oshiradi. Chunki uyqu vaqtida so'lak ajralishi kamayadi va bakteriyalar faoliyati kuchayadi. Shu sababli stomatologlar sog'lom ovqatlanish va muntazam gigiyenik parvarishni kariyes profilaktikasining asosiy omili sifatida baholaydilar.

Kariyesni davolashda minimal invaziv usullar ham keng qo'llanilmoqda. Ushbu usullar tishning sog'lom qismini maksimal darajada saqlab qolishga qaratilgan. Masalan, infiltratsiya usulida maxsus suyuq material kariyesning boshlang'ich o'chog'iga singdirilib, emal mustahkamlanadi. Bu usul ayniqsa dastlabki kariyes bosqichlarida samarali hisoblanadi. Zamonaviy kompozit materiallar esa yuqori mustahkamlik va estetik ko'rinishga ega bo'lib, tabiiy tish rangiga moslashtiriladi.

Endodontik davolash ham kariyesning asoratlangan shakllarida muhim o'rin tutadi. Agar kariyes pulpaga yetib borsa, ildiz kanallarini tozalash va plombalash zarur bo'ladi. Hozirgi stomatologiyada mikroskop yordamida kanal tizimini aniq ko'rish imkoniyati mavjud bo'lib, bu davolash sifatini sezilarli darajada oshiradi. Bundan tashqari, antibakterial preparatlar va zamonaviy sterilizatsiya usullari infeksiya tarqalishini kamaytiradi.

Kariyes kasalligining oldini olishda ftor moddasining ahamiyati katta. Ftor tish emalini mustahkamlab, kislotalarga chidamliligini oshiradi. Shu sababli ko'plab mamlakatlarda ichimlik suvi tarkibiga ma'lum miqdorda ftor qo'shiladi. Ftorli tish pastalari ham kariyes profilaktikasining samarali vositasi hisoblanadi. Bolalarda ftor preparatlarini stomatolog nazorati ostida qo'llash yaxshi natija beradi.

Abu Ali ibn Sino tish salomatligini saqlashda ovqatlanish madaniyatiga katta e'tibor qaratgan. U juda issiq yoki sovuq taomlarni tez-tez iste'mol qilish tishlarga zarar yetkazishini ta'kidlagan. Shuningdek, qattiq jismlar bilan tishlarni shikastlamaslik, tishlarni tabiiy vositalar bilan ehtiyotkorlik bilan tozalash zarurligini qayd etgan. Ibn Sino ayrim tabiiy moddalar yordamida og'izdagi yoqimsiz hidni kamaytirish va milklarni mustahkamlash mumkinligini yozib qoldirgan.

Bugungi kunda ham tabiiy vositalar stomatologiyada yordamchi terapiya sifatida qo'llaniladi. O'simlik asosidagi antiseptik eritmalar yallig'lanishga qarshi ta'sir ko'rsatadi hamda og'iz mikroflorasini me'yorda ushlab turadi. Shu jihatdan qaraganda, Ibn Sino tavsiya qilgan ko'plab usullar zamonaviy ilmiy

tadqiqotlar bilan tasdiqlanmoqda.

Kariyes kasalligining ijtimoiy ahamiyati ham katta. Tish og'rig'i insonning mehnat faoliyati, o'qish jarayoni va hayot sifatiga salbiy ta'sir qiladi. Bolalarda kariyes tufayli ovqatlanish buzilishi, uyqu muammolari va nutq rivojlanishidagi kamchiliklar kuzatilishi mumkin. Shu sababli stomatologik xizmatlarni aholiga yaqinlashtirish, profilaktik ko'riklarni muntazam tashkil etish va tibbiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Kariyes tish emali va dentinning bakteriyalar ta'sirida yemirilishi natijasida yuzaga keladi. Kasallikning rivojlanishida og'iz bo'shlig'i gigiyenasiga rioya qilmaslik, noto'g'ri ovqatlanish, shirinliklarni me'yordan ortiq iste'mol qilish va mikroorganizmlar faoliyati muhim rol o'ynaydi. Kariyes dastlab oq dog' ko'rinishida boshlanib, keyinchalik tishda kovak hosil qiladi. Kasallik chuqurlashgan sari bemorda og'riq, sovuq va issiq ta'siriga sezuvchanlik kuzatiladi.

Zamonaviy stomatologiyada kariyesni davolashning bir necha usullari mavjud. Dastlabki bosqichdagi kariyesda remineralizatsiya terapiyasi qo'llaniladi. Ushbu usulda tish emaliga kalsiy va fluor moddalari yuborilib, uning mineral tarkibi tiklanadi. Bu esa kariyesning chuqurlashishini oldini oladi. Agar tishda kovak hosil bo'lgan bo'lsa, plombalash usuli qo'llaniladi. Hozirgi kunda yorug'lik bilan qotuvchi kompozit plombalar keng ishlatilmoqda. Ular estetik jihatdan qulay bo'lib, tabiiy tish rangiga mos keladi.

Kariyesni davolashda lazer texnologiyalaridan foydalanish ham keng rivojlanmoqda. Lazer yordamida zararlangan to'qimalar og'riqsiz va aniq olib tashlanadi. Ushbu usul bemorda qo'rquv hissini kamaytiradi hamda davolash sifatini oshiradi. Bundan tashqari, zamonaviy stomatologiyada rentgenografiya va kompyuter diagnostikasi orqali yashirin kariyes o'choqlarini aniqlash imkoniyati mavjud. Bu esa kasallikni erta bosqichda davolashga yordam beradi.

Bolalarda kariyes profilaktikasi alohida ahamiyatga ega. Sut tishlaridagi kariyes keyinchalik doimiy tishlarning noto'g'ri rivojlanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli bolalarda fissuralarni germetizatsiya qilish, fluorlash va muntazam stomatologik nazorat tavsiya etiladi. Tishlarni kuniga ikki mahal tozalash, sifatli tish pastasi va cho'tkadan foydalanish kariyes rivojlanish xavfini sezilarli darajada kamaytiradi.

Abu Ali ibn Sino tish kasalliklarining oldini olishda og'iz gigiyenasiga katta e'tibor bergan. U ovqatdan keyin og'izni chayish, tishlarni muntazam tozalash va zararli ovqatlardan tiyilishni tavsiya qilgan. Ibn Sino ayrim dorivor o'simliklarning shifobaxsh xususiyatlarini ham ta'kidlagan. Jumladan, romashka, adaçay va yalpiz asosidagi damlamalar milk yallig'lanishini

kamaytirishda foydali ekanligini qayd etgan. Hozirgi kunda ham ushbu o'simliklar tarkibidagi biologik faol moddalar antiseptik vositalar tayyorlashda qo'llanilmoqda.

Ibn Sino kasallikni davolashdan ko'ra uning oldini olish muhimroq ekanligini alohida ta'kidlagan. Bu tamoyil zamonaviy profilaktik stomatologiya prinsiplari bilan to'liq uyg'unlashadi. Hozirgi tibbiyotda profilaktika maqsadida professional gigiyena, remineralizatsiya, fluor profilaktikasi va muntazam stomatologik ko'riklar tavsiya etiladi. Demak, Ibn Sinoning ilmiy merosi bugungi stomatologiyada ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Shuningdek, kariyes kasalligini kamaytirishda aholining stomatologik madaniyatini oshirish muhim omil hisoblanadi. Maktablarda gigiyena bo'yicha targ'ibot ishlari olib borish, sog'lom ovqatlanishni yo'lga qo'yish va stomatologik xizmatlarning ommabopligini ta'minlash kariyes ko'rsatkichlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Sog'lom tishlar insonning umumiy salomatligi va hayot sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Kariyesning rivojlanishida organizmning umumiy holati ham muhim rol o'ynaydi. Immunitetning pasayishi, moddalar almashinuvi buzilishi, vitamin va mineral moddalar yetishmovchiligi tish emalining himoya xususiyatini susaytiradi. Ayniqsa, kalsiy, fosfor va D vitamini yetishmasligi tishlarning mo'rtlashishiga sabab bo'ladi. Shu bois stomatologlar ratsional ovqatlanish bilan bir qatorda organizmning umumiy sog'lig'ini mustahkamlashni ham tavsiya qiladilar. Sport bilan shug'ullanish, zararli odatlardan voz kechish va sog'lom turmush tarziga amal qilish kariyes xavfini kamaytiradi.

Zamonaviy stomatologiyada biomateriallardan foydalanish kariyesni davolash sifatini yanada oshirmoqda. Bioaktiv plombalovchi materiallar tish to'qimalari bilan biologik moslashuvchanlikka ega bo'lib, emal va dentinning tiklanishiga yordam beradi. Ayrim innovatsion materiallar tarkibida antibakterial moddalar mavjud bo'lib, ular qayta kariyes rivojlanishining oldini oladi. Bu esa uzoq muddatli davolash samaradorligini ta'minlaydi.

Shuningdek, estetik stomatologiyaning rivojlanishi kariyesdan keyingi tish tiklash imkoniyatlarini kengaytirdi. Keramik vinirlar, kompozit restavratsiyalar va zamonaviy protezlash usullari tishlarning tabiiy shakli va rangini tiklashga yordam beradi. Ayniqsa, old tishlarda kariyes natijasida yuzaga kelgan nuqsonlarni estetik jihatdan sifatli davolash bemorning psixologik holati va o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Bolalarda kariyesning oldini olish uchun ota-onalarning mas'uliyati juda katta. Farzandlarga yoshligidan tish tozalash odatini singdirish, shirinliklarni me'yorida berish va stomatolog ko'rigiga muntazam olib borish muhimdir. Tadqiqotlarga ko'ra, oilada gigiyenik madaniyat yuqori bo'lsa, bolalarda kariyes kam uchraydi. Shu sababli profilaktik tadbirlar nafaqat tibbiyot

muassasalarida, balki oilada ham davom ettirilishi lozim.

Abu Ali ibn Sino inson salomatligini saqlashda tozalik va gigiyenani asosiy omillardan biri sifatida baholagan. U og'iz bo'shlig'ini toza saqlash orqali ko'plab kasalliklarning oldini olish mumkinligini ta'kidlagan. Ibn Sino ayrim o'simliklardan tayyorlangan damlamalar bilan og'izni chayish foydali ekanligini yozgan. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar ham o'simlik tarkibidagi tabiiy antiseptik moddalar bakteriyalar faoliyatini kamaytirishini tasdiqlamoqda.

Hozirgi davrda stomatologiyada profilaktik yo'nalish tobora ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ham aholining stomatologik madaniyatini oshirish, bolalar o'rtasida profilaktik dasturlarni kuchaytirish va sifatli stomatologik xizmatlardan foydalanishni kengaytirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Chunki kariyesni davolashdan ko'ra uning oldini olish iqtisodiy va tibbiy jihatdan samaraliroq hisoblanadi. Kariyes kasalligining rivojlanishiga so'lak tarkibi va uning himoya funksiyasi ham katta ta'sir ko'rsatadi. So'lak og'iz bo'shlig'ini namlab turadi, bakteriyalar faoliyatini cheklaydi hamda tish emalini mineral moddalar bilan ta'minlaydi. Agar organizmda suvsizlanish kuzatilsa yoki ayrim kasalliklar sababli so'lak ajralishi kamayib ketsa, kariyes rivojlanish xavfi ortadi. Shu sababli kun davomida yetarli miqdorda suv iste'mol qilish va organizm suyuqlik muvozanatini saqlash muhim hisoblanadi.

Kariyesning rivojlanish bosqichlari stomatologik davolash usullarini tanlashda muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich bosqichda emal yuzasida oq dog'lar paydo bo'ladi va bu holat remineralizatsiya orqali bartaraf etilishi mumkin. O'rta bosqichda dentin zararlanadi va plombalash talab etiladi. Chuqur kariyesda esa tish nerviga zarar yetishi mumkin bo'lib, murakkab endodontik davolash zarur bo'ladi. Shuning uchun kasallikni erta aniqlash tishni saqlab qolishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Zamonaviy stomatologiyada og'riqsiz davolash usullarining rivojlanishi bemorlar uchun katta qulaylik yaratmoqda. Anesteziyaning yangi turlari, lazer texnologiyalari va zamonaviy asbob-uskunalar yordamida kariyesni davolash jarayoni ancha yengillashtirilgan. Ayniqsa, bolalarda stomatologik qo'rquvni kamaytirish uchun psixologik yondashuv va interaktiv usullar qo'llanilmoqda. Bu esa bolalarda stomatologga nisbatan ijobiy munosabat shakllanishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, zamonaviy stomatologiyada profilaktik qoplamalar va germetik materiallar keng qo'llanilmoqda. Tishlarning chaynash yuzasidagi chuqurchalarni maxsus himoya qoplamalari bilan yopish bakteriyalar to'planishini kamaytiradi. Ushbu usul ayniqsa bolalarda samarali bo'lib, kariyesning oldini olishda yaxshi natija beradi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, fissuralarni germetizatsiya qilish kariyes rivojlanish xavfini bir necha barobar

kamaytiradi.

Kariyesning oldini olishda aholining bilim va ko'nikmalarini oshirish muhim ahamiyatga ega. Ta'lim muassasalarida stomatologik gigiyena bo'yicha targ'ibot darslarini tashkil qilish, ommaviy axborot vositalari orqali sog'lom turmush tarzini targ'ib etish va bepul profilaktik ko'riklarni yo'lga qo'yish ijobiy natijalar beradi. Shu bilan birga, stomatologik xizmatlarning sifatini oshirish va ularni aholiga yanada yaqinlashtirish kariyes bilan bog'liq muammolarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Kariyes inson salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadigan keng tarqalgan stomatologik kasalliklardan biridir. Zamonaviy stomatologiyada remineralizatsiya, plombalash, lazer texnologiyalari va raqamli diagnostika kabi ilg'or usullar kariyesni samarali davolash imkonini bermoqda. Shu bilan birga, Abu Ali ibn Sinoning gigiyena, profilaktika va tabiiy vositalardan foydalanishga oid tavsiyalari bugungi kunda ham ilmiy va amaliy ahamiyatini yo'qotmagan. Kasallikni erta aniqlash, profilaktik choralarni kuchaytirish hamda aholining stomatologik madaniyatini oshirish sog'lom jamiyatni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tib qonunlari. Toshkent: Fan nashriyoti, 1980.
2. Axmedov A. Terapevtik stomatologiya asoslari. — Toshkent, 2021.
3. Rasulov X. Kariyes va uning profilaktikasi. — Samarqand, 2020.
4. Peterson L. Contemporary Dentistry and Caries Treatment. — New York, 2019.
5. WHO Oral Health Report. Geneva, 2022.
6. Karimov B. Zamonaviy stomatologiyada innovatsion texnologiyalar. — Buxoro, 2023.